

Часопис *БизИнфо*
Година 2015, волумен 6, број 2, стр. 71-81
BizInfo Journal
Year 2015, Volume 6, Number 2, pp. 71-81

Стручни рад/ Professional paper

УДК/UDC: 338.48-44(497.11-22) ; 005.41:338.48

DOI:10.5937/BIZINFO1502071G

**РАЗВИЈЕНОСТ РУРАЛНОГ ТУРИЗМА У РЕПУБЛИЦИ
СРБИЈИ**

**DEVELOPMENT OF RURAL TOURISM IN THE REPUBLIC OF
SERBIA**

Марко Гашић¹

Висока пословна школа струковних студија, Блаце
Горан Перић

Висока пословна школа струковних студија, Блаце
Владан Ивановић

МУП РС – Управа за ванредне ситуације, Ниш

Резиме: Туризам се налази у прекретничкој фази развоја. Масовност, егзистирање великог броја конкурената и zasiћеност тржишта све више замењују персонализација, посебна интересовања и значајно усредсређивање на нестандартне туристичке производе. Уникатни туристички производи (међу којима се посебно издваја рурални туристички производ) су постали високо цењени од стране туриста који желе да побегну од униформности коју им нуди глобализација и савремени начин живота у урбаним градским центрима. Због тога се, у великом броју земаља значајна пажња посвећује руралном туризму који бележи константну стопу раста туристичке тражње и чини једну од важних компоненти развоја не само туризма, већ и руралних подручја у целини. У Републици Србији, он се још увек не одвија адекватно могућностима којима располаже. Предмет овог рада је приказ историјског развоја туризма у нашој земљи, сагледавање материјалне базе и туристичког промета као и лимитирајућих фактора који спречавају динамичнији развој ове привредне делатности.

¹ gasicmarko@yahoo.com

Кључне речи: рурални туризам, материјална база, туристички промет, ограничавајући фактори

Abstract: *Tourism is at milestone stage of development. The mass, the existence of a large number of competitors and the market saturation is increasingly replaced by personalization, special interests and a significant concentration on non-standard tourism products. Unique tourism products (among which stands out the rural tourism product) have become highly appreciated by tourists who want to escape from uniformity offered by globalization and contemporary life in urban city centers. Therefore, in a number of countries, considerable attention is paid to rural tourism which recorded a constant growth rate of tourism demand and constitutes one of the important components of the development of not only tourism, but also rural areas in general. In Republic of Serbia, it is still not carried out adequate possibilities at its disposal. The subject of this paper is to present the historical development of rural tourism in our country, analyzing the material base and tourist traffic, as well as limiting factors preventing dynamic development of this economic activity.*

Key words: *rural tourism, material base, tourist traffic, limiting factors*

1. УВОД

Последњих неколико деценија дешавају се бројне промене у сектору туризма. Са насталим променама расте и тражња за алтернативним облицима туризма, од којих све значајније место заузима туризам у руралним подручјима. Тражња за овим обликом туризма је у сталном порасту будући да су туристи све више заинтересовани за интеракцију са природом, упознавање нових предела, људи, других култура и обичаја.

Рурална подручја која су до скоро била неразвијена и туристички неинтересантна доспевају у средиште пажње. Иако још увек не постоје званични подаци, према неким проценама око 25 % туриста у свету годишње се определи за рурални туризам. Тај тренд ће се наставити и у будућности, а у прилог томе говоре спроведена истраживања Светске туристичке организације (Гашић, Ивановић и Комадина, 2014).

У данашње време стреса, недостатка квалитетних активности и времена, рурални туризам представља адекватно решење за бег из такве свакодневнице и пружа осећај смирености, опуштености, слободе, релаксације, што је у супротности са модерним начином живота у урбаној средини.

Република Србија располаже бројним природним и антропогеним ресурсима за развој руралног туризма. Пре свега, то се односи на очувану природу, чист ваздух, повољну климу, богату флору и фауну, незагађене реке и језера и велики број културно-историјских споменика.

Развој руралног туризма у Републици Србији, као организована активност, започео је пре нешто више од четврт века. Међутим, он се не одвија адекватно могућностима којима располаже.

2. ПОЧЕЦИ РАЗВОЈА РУРАЛНОГ ТУРИЗМА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Идеја о развоју руралног туризма у Републици Србији се јавила сасвим случајно 1972. године. Наиме, мештани голијског села Девићи, надомак Ивањице, предвођени студентом Миљивојем Раичевићем пожелели су, да по угледу на неке скандинавске земље од села које полако одумири направе оазу у коју ће туристи долазити сваке године. Осим природних и климатских услова, традиционалне гостопримљивости руралног становништва, лошег пута од 36 км и изузетне предузимљивости Месне заједнице у Девићима, ни са каквим другим условима нису располагали. То је била година пуна стрепње али и радости (Петровић, 1979). Ипак, њихова визија је била да позитивна искуства скандинавских земаља практично примене у свом селу и туристима понуде квалитетну храну, чист ваздух, свежину шума, мирис ливада и воћњака, лепо намештену собу и пријатну атмосферу. У томе су и успели и тако постали први, не само у Србији већ и у целој тадашњој Југославији.

У првој години, село Девићи угостили је око четрдесетак туриста. Следеће, 1973. године село је посетило 120 туриста а смештај је организован у 6 домаћинстава. Иако нова домаћинства нису била у потпуности оспособљена за овај вид туризма, велики публицит и интересовање јавности за руралним туризмом натерало је мештане да прошире своје капацитете. Већ 1974. године било је око 250 туриста, а 1975. године преко 800 у зимској и летњој сезони. Рекордан број је забележен 1976. године са 9000 ноћења у тридесетак домаћинстава, која су располагала са 180 лежаја (Марковић, Остојић, Поповић и Миљковић, 2011). Није било госта који се из Девића вратио незадовољан. У то време, међу туристима је био велики број глумаца, вајара, певача, књижевника и осталих уметника. Тако је село Девићи постало пионир руралног туризма у нашој земљи.

По угледу на Девиће, и друга села ивањичке општине окренула су се руралном туризму (Маће, Катићи, Лиса, Међуречје, Опаљеник, Кушићи, Беле Воде). Позитивна искуства су дала замах поменутиим селима да се

укључе у ову, њима нову врсту туризма. Село Маће се посебно издвојило у погледу мотивисаности мештана за бављење руралним туризмом. Становници села су активно учествовали у семинарима који су организовани од стране бројних организација а односили су се на уређење кућа, кулинарство, уређење дворишта, одржавање хигијене, сервирање хране и опхођење према гостима. Такође, у вишим разредима основне школе, као облик допунске наставе уведен је предмет туризам чиме је у правом смеру усмеравана свест омладине о значајну ове привредне гране и њиховој улози. Под утицајем многобројних семинара у селу је дошло до битних промена, почев од понашања људи који ту живе, па до крупних захвата, који су тражили и већа материјална улагања, а све у циљу бржег развоја руралног туризма и већег задовољства туриста.

Процват руралног туризма у општини Ивањица заинтересовао је руководеће органе и кренуло се са већим улагањима у рурална подручја. Једноставно, туризам је из темеља изменио начин живота руралног становништва и разбио монотонију села. Уз туризам, пољопривреда је као главно занимање становника добила сасвим нову димензију развоја и наступио је период просперитета, не само у Ивањичком крају већ и у читавој земљи, нарочито током осамдесетих година. Резултати су били и више него задовољавајући. Развој руралног туризма је допринео култивисању руралног становништва, економском јачању села и смањењу миграција становништва. Према информацијама из архива туристичких савеза, крајем 80-их година руралним туризмом се на територији Републике Србије бавило 800 домаћинстава у 50 села, која су располагала са око 3000 лежајева (Радовић, 2013).

Стагнација у развоју руралног туризма је наступила деведесетих година 20. века због познатих збивања на просторима наше земље. Вишегодишњи период изолације тадашње Југославије није био погодан амбијент за унапређење развоја туризма и туристичке понуде. На нивоу туристичке понуде постојали су бројни и озбиљни недостаци, од којих се посебно истичу (Бјељац, Бранков и Поповић, 2009):

- Незадовољавајућа и застарела структура укупних смештајних капацитета
- Тржишна неприлагођеност смештајних капацитета захтевима савремене тражње
- Недостатак разноврсних туристичких производа који би могли да привуку инострану тражњу
- Незадовољавајућа доступност многих делова наше земље (непостојећа и неадекватна саобраћајна инфраструктура) богатих природним, друштвеним и историјским туристичким вредностима

- Незадовољавајућа комунална инфраструктура и др.

Почетком XXI века је дошло до благог пораста руралног туристичког промета тако да се организованим руралним туризмом, на основу информација Туристичке организације Србије бавило 154 домаћинства из 41 села, са укупним капацитетом од 699 кревета у 16 општина (Чомић, 2002).

3. МАТЕРИЈАЛНА БАЗА РУРАЛНОГ ТУРИЗМА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Упркос богатој ресурсној основи, рурални туризам Републике Србије се налази у почетној фази развоја. Уситњени и дисперзни сељачки поседи, окренутост другим видовима туризма и масовности, недовољно развијена свест о вредности животне средине, само су неки од фактора који су утицали на слаб развој руралног туризма. Такође, слабо појављивање руралног туризма у туристичкој понуди Републике Србије је утицало на такво стање (Тодоровић, Бјељац, 2007).

Не постоје званични подаци о броју регистрованих домаћинства која се баве руралним туризмом, али према процени локалних туристичких организација, рурални туризам је подржан са више од 32000 како регистрованих, тако и нерегистрованих кревета у руралним подручјима, од којих је 10000 искључиво на селу (Ђорђевић-Милошевић, Миловановић, 2012). Такође, процењује се да овај укупан број лежајева годишње донесе око 10 милијарди динара прихода од руралног туризма (Селаковић, 2014).

На основу података Туристичке организације Србије, рурални туризам је на подручју Републике Србије развијен у следећим селима: Сеча Река, Доњи Таор, Рамаћа, Каменица, Борач, Жуње, Лиса, Коштунићи, Лопатница, Гостиље, Јошаница, Кална, Вртовац и др. Истовремено, урађен је велики број мастер планова са посебним акцентом на рурални туризам а локалне стратегије развоја појединих општина су рурални туристички производ уврстиле у приоритетне циљеве у будућем туристичком развоју.

Према подацима Националне асоцијације *Сеоски туризам Србије*, која на свом сајту има најпотпунију базу пружаоца услуга у руралном туризму, у Републици Србији је до краја 2012. године, категоризовано 950 домаћинства која се баве руралним туризмом. Активна рурална туристичка домаћинства у просеку остваре од 750 до 1500 ноћења годишње, а поједина се истичу са 3000 ноћења (Милинковић, 2013).

Врсте смештајних објеката у руралном туризму, према подацима које поседује асоцијација Сеоски туризам Србије приказане су у табели бр. 1. Подаци наведени на сајту обухватају приказ понуде 244 пружаоца услуга у руралном туризму.

Табела 1. Рурални смештајни капацитети у Републици Србији

Врста смештаја	Број објеката	%
Апартмани	50	20,57
Брвнаре и вајати	26	10,69
Етно села	1	0,42
Гостинске куће	42	17,28
Хостели	1	0,42
Мотели	1	0,42
Пансиони	5	2,06
Преноћишта	5	2,06
Сеоска домаћинства	82	33,74
Собе	7	2,88
Станови	1	0,42
Туристички комплекси	2	0,82
Туристички објекти	2	0,82
Викендице	9	3,7
Виле	9	3,7
Укупно	243	100,00

Извор: Национална асоцијација Сеоски туризам Србије, прорачун аутора

Број домаћинстава која се баве руралним туризмом је вероватно далеко већи, али се она овом делатношћу баве самостално и о њима нема прецизних података. На основу података из табеле 1. може се закључити да су у укупном броју актуелних пружаоца услуга у руралном туризму чије је понуда приказана на сајту Националне асоцијације Сеоски туризам Србије најбројнија сеоска домаћинства, апартмани и гостинске куће, којих има 174, што представља 71,59 % од укупног броја руралних смештајних капацитета.

Распрострањеност руралних смештајних објеката у руралном туризму Републике Србије је приказана у табели 2. На основу података, може се извести закључак да највећи број руралних смештајних капацитета имају општине Горњи Милановац, Чајетина, Ваљево, Ариље, Косјерић и Љиг.

Табела 2. Број руралних смештајних објеката у општинама на подручју Републике Србије

Општина	Број смештајних објеката	Општина	Број смештајних објеката	Општина	Број смештајних објеката
Александровац	1	Ириг	5	Нови Сад	2
Аранђеловац	7	Ивањица	6	Нова Варош	2
Ариље	16	Инђија	1	Пирот	2
Апатин	1	Коцељева	1	Пожега	2
Бајина Башта	1	Косјерић	14	Рашка	2
Бачка Паланка	2	Књажевац	1	Рума	1
Бачка Топола	1	Крагујевац	7	Сомбор	3
Бела Паланка	1	Краљево	7	Сопот	2
Бач	1	Крушевац	1	Сокобања	2
Бор	1	Кучево	1	Сремска Митровица	1
Бела Црква	1	Лазаревац	1	Сремски карловци	2
Ваљево	17	Лаозница	5	Топола	4
Врњачка бања	1	Лучани	1	Ужице	7
Горњи Милановац	53	Љиг	14	Чачак	2
Деспотовац	1	Љубовија	2	Чајетина	18
Димитровград	1	Мионица	11	Шабац	1
Жагубица	1	Младеновац	1	Шид	2
Зрењанин	1	Мали Зворник	1		

Извор: Национална асоцијација Сеоски туризам Србије, прорачун аутора

Актуелна развијеност руралног туризма у Републици Србији може се анализирати на основу података које објављује Републички завод за статистику а односе се на туристички промет посматран са аспекта реализованог броја ноћења. Будући да се према актуелној класификацији туристичких места у Републици Србији не издвајају посебно места за рурални туризам, туристички промет у осталим туристичким местима и осталим местима, која су наведена у класификацији туристичких места, могу се сматрати туристичким местима у којима се реализује туристички промет у оквиру руралног туризма (Радовић, 2013).

Табела 3. Туристички промет – реализован број ноћења у руралном туризму у периоду од 2005 - 2014. године

Година	Реализован број ноћења у свим туристичким местима Републике Србије	Реализован број ноћења у осталим туристичким местима и осталим местима (руралним подручјима)	Учешће оствареног броја ноћења руралног туризма у укупном броју ноћења у свим видовима туризма у Републици Србији (%)
2005	6.499.352	1.411.305	21,71 %
2006	6.592.622	1.354.027	20,54 %
2007	7.328.692	1.528.389	20,85 %
2008	7.334.106	1.636.509	22,31 %
2009	6.776.763	1.453.792	21,45 %
2010	6.413.515	1.437.714	22,42 %
2011	6.644.738	1.383.947	20,83 %
2012	6.484.702	1.382.222	21,32 %
2013	6.567.460	1.356.633	20,66 %
2014	6.086.275	1.218.552	20,02 %
Укупно	66.728.225	14.163.090	21,21 %

Извор: Статистички годишњак Републике Србије (разна годишта), прорачун аутора

На основу података из табеле 3 може се закључити да је просечан проценат регистрованих ноћења у руралном туризму износио 21,21 % у периоду од 2005. до 2014. године. У 2014. години тај проценат је најмањи јер је и број ноћења на нивоу земље био за 7,3 % мањи у односу на 2013. годину.

4. ОГРАНИЧАВАЈУЋИ ФАКТОРИ ИНТЕНЗИВНИЈЕГ РАЗВОЈА РУРАЛНОГ ТУРИЗМА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Познато је да постојање природних и антропогених ресурса у руралним подручјима Републике Србије није довољан услов за развој руралног туризма. Они заправо чине компаративну предност али оно што суштински чини конкурентност на туристичком тржишту јесте способност да се расположиви ресурси дугорочно користе на ефикасан начин у функцији туризма, односно крајњих потрошача, тј. туриста са једне и становника са друге стране (Џвијановић, Вуковић и Кљајић, 2011).

Досадашњи напори на пољу развоја руралног туризма у Републици Србији нису били на задовољавајућем нивоу. Пре свега, треба истаћи недостатак кооперације између органа власти (држава, општине, локалне заједнице). У том смислу, посебно се издвајају следећа ограничења (Тодоровић, Штетић, 2009):

- Непостојање јасног концепта и стратегије развоја руралног туризма
- Непостојање подстицајне подршке (пореска политика и сл.)
- Недостаци законске регулативе (категоризација објеката у руралном туризму).

Поред тога, велики број фактора је константно успоравао раст руралног туризма. Неки од најважнијих су:

- Непостојање адекватне туристичке инфра и супраструктуре
- Лоша комунална и саобраћајна инфраструктура
- Незаинтересованост и немотивисаност руралног становништва да се баве овим обликом туризма
- Недовољна брига о очувању животне средине и природних вредности
- Недостатак адекватних кадрова за потребе развоја туризма
- Недовољна примена савремених информационо-комуникационих технологија
- Неадекватна расподела финансијских средстава
- Демографски трендови и процес старења руралног становништва
- Недовољна едукација заинтересованих руралних домаћинстава о начину прихватања и анимирања туриста
- Недовољна ангажованост свих субјеката на конкретним мерама за припремање туристичке сезоне и сл.

Позитивна искуства европских земаља са развијеним руралним туризмом (Аустрија, Француска, Немачка, Италија, Словенија) указују на могућност да се управо туризам искористи као допунски фактор привредног развоја руралних подручја (Бошковић, 2012). Имајући то у виду, као и чињеницу да Република Србија има значајне и неискоришћене потенцијале за развој руралног туризма, такав модел је веома прихватљив и реалан. Међутим, требало би савладати велики број лимитирајућих фактора и дефинисати јасну стратегију будућег развоја. Такође, треба водити рачуна да будуће искуство туриста остане искрено, потпуно и аутентично (Бабовић, Бабовић и Бабовић, 2015).

ЗАКЉУЧАК

Недостатак финансијских средства, смањен обим туристичког промета, економска криза, неадекватна инфраструктура и неодговарајући кадрови само су неки од фактора који су утицали на стање у коме се тренутно налази рурални туризам у Републици Србији.

Чињеница да 85 % територије Републике Србије чине рурална подручја, велики географски диверзитет (низије, брдско-планински предели), богатство природних и антропогених ресурса, мултиетничко становништво и др. указује на то да би рурална подручја и интензивнији развој туризма могли да имају кључну улогу у будућем привредном развоју Републике Србије.

Да би се остварили очекивани ефекти од руралног туризма неопходно је планско стимулисање и организационо деловање у изградњи туристичке понуде села. Осим тога, потребно је да рурални туристички производ буде локално контролисан, заснован на аутентичности и на промоцији која истиче реална очекивања од коришћења производа. Све ово би довело до бржег развоја руралног туризма у нашој земљи који се тренутно налази испод реалних могућности.

РЕФЕРЕНЦЕ

1. Бабовић, А., Бабовић, А., Бабовић, А., 2015. Развој руралног туризма у Црној Гори. *Бизинфо (Блаце)*, 6(1), стр. 79-90.
2. Бјељац, Ж., Бранков, Ј., Поповић, И., 2009. Туризам у неразвијеним просторима Србије. Зборник радова, 59(2), Београд: Географски институт "Јован Цвијић" САНУ
3. Бошковић, Т., 2012. Економски ефекти развоја туризма у руралним подручјима Србије. *Школа бизниса*, бр. 2, стр. 29-34.
4. Гашић, М., Ивановић, В., Комадина, М., 2014. Развој руралног туризма у Европској унији, *Бизинфо (Блаце)*. 5(2), стр. 33-44.
5. Марковић, С., Остојић, М., Поповић, И., Миљковић, О., 2011. *Ивањица – колевка српског сеоског туризма*, 6. Међународни научни скуп – Медитерански дани Требиње 2011, Туризам и рурални развој (Савремене тенденције, проблеми и могућности развоја), Тематски зборник, Требиње, 07-08. октобар, стр. 306-322.
6. Милинковић, Ж., 2013. Сеоски туризам: Идемо на село. *Туристичке новине*, септембар/октобар, стр. 11

7. Петровић, Ђ., 1979. *Развојни пут сеоског туризма на подручју општине Ивањица*, Туризмологија – Зборник стручних и научних радова, бр. 4, Београд
8. Радовић, Г., 2013. Проблеми развоја руралног туризма у Републици Србији. *Агроекономика*, стр. 114-123.
9. Селаковић, Д., 2014. *Рурални туризам – између теорије и праксе*. Београд: Српско географско друштво
10. Тодоровић, М., Бјељац, Ж., 2007. Основе развоја руралног туризма у Србији. *Гласник српског географског друштва*, бр. 1, стр. 135-148.
11. Тодоровић, М., Штетић, С., 2008. *Рурални туризам*. Београд: Географски факултет.
12. Цвијановић, Д., Вуковић, П., Кљајић, Н., 2011. *Стање и перспективе развоја руралног туризма у Републици Србији*, 6. Међународни научни скуп – Медитерански дани Требиње 2011, Туризам и рурални развој (Савремене тенденције, проблеми и могућности развоја), Тематски зборник, Требиње, 07-08. октобар, стр. 11-21.
13. Чомић, Љ., 2002. Рурални туризам у Србији – могућности и перспективе. *Туризам*, бр. 6, стр. 119-120.

Рад је примљен: 18.12.2015.

Прихваћен за објављивање: 25.12.2015.

Received: 18 December 2015

Accepted: 25 December 2015